

PEDRES QUE CANTEN

MÚSICA I LITÚRGIA PER A
SANT·PERE
E·RODES

PROGRAMA

Aparició de Jesús als seus deixebles al mar de Galilea (Mestre de Cabestany)

— *Introito Dominus secus mare Galileæ · Mode I*

Daniel al fossat dels lleons (Mestre de Cabestany)

— *Fragments del Ludus Danielis (Paris BN lat. 11331)*

Clau d'arquivolta amb Agnus Dei (Mestre de Cabestany)

— *Agnus Dei tropat · Mode VI*

Fragment d'arquivolta amb inscripció Reventurus introitum purgatis... Relleu de la Dexterā Domini

— *Ofertori Dexterā Domini · Mode II*

Biblia Sancti Petri Rotensis (ca. 1010-1060)

— *Lamentació de Jeremies (Versió Sant Cugat, ACA)*

Agnus Dei. Escultura basada en el Corder Pasqual de Cluny

— *Agnus Dei Pasqual tropat (Cluny) · Mode V*

Fragment de Titulus crucis (Ihesus Nazarenus rex Iudæorum) (Mestre de Cabestany)

— *Fragment de la Passio secundum Ioannem*

Fragment de relleu amb representació del rentament de peus (?) (Mestre de Cabestany)

— *Antífona Bone Magister lava me (HISP) · Mode III*

— *Antífona Domine, tu mihi lavas pedes (GREG) · Mode V*

Timpà amb la benedicció, resurrecció i assumpció de Maria (Mestre de Cabestany)

— *Antífona Pulchra es et decora · Mode I*

— *Antífona Quæ est ista quæ ascendit · Mode I*

Capitell de la Visita al sepulcre

— *Quem quæritis? Drama litúrgic (Vic?)*

— *Trop a l'introito Resurrexi · Mode IV*

Consagració de la nova església i altres circumstàncies litúrgiques

— *Antífona Corpora Sanctorum (HISP-GREG, Pontifical de Roda)*

— *Antífona Crucifixus in carne · Mode II*

— *Responsori Christus resurgens · Mode I*

Peces del foli de l'antifonari de Sant Pere de Rodes (ACA, ORM Monacals-Hisenda vol. 973) Diu- menge XX després de Pentecosta

— *Magister quod est mandatum · Mode VIII*

— *Tulit ergo lectum suum · Mode IV*

— *Dicite invitatis · Mode VIII*

— *Cognovit autem Pater · Mode VIII*

Manuscrit de Vilabertran (Ms París BN lat. 134)

— *Introito Gaudeamus omnes in Domino · Mode I*

NOTES DE CONTEXT

Les imatges esculpides a la pedra o plasmades en el pergamí es convertien en la litúrgia en imatges sonores, reflex de l'actitud de l'home medieval davant els misteris de la fe. Feia molts anys que la regió que acolliria el monestir de Sant Pere de Rodes coneixia la litúrgia romana i, amb ella, el cant gregorià, però també havia conservat en algunes cerimònies especials, com la dedicació de l'altar —el solemne moment de la col·locació de les relíquies dels sants a l'ara; escoltarem l'antífona *Corpora sanctorum*—, uns trets melòdics característics de l'antiga litúrgia visigòtica.

Els capitells dels claustres, les portades dels temples, les inscripcions als murs i les miniatures dels manuscrits s'aliaven amb els textos d'antífones i responsoris de l'Ofici i dels cants del *Proprium* i de l'*Ordinarium Missæ* —sovint comentats i embellits amb trops— i mostraven, així, a través de les melodies, una mateixa realitat: la lloança a Déu i la veneració dels misteris de la fe. Preses tant de l'Antic com del Nou Testament, les imatges representaven escenes clau de la història sagrada que anualment tindrien el seu reflex sonor en la litúrgia —el trop a l'*introito Resurrexi*, que ens presenta l'embrió del teatre medieval— i fins i tot en la paralitúrgia dels drames escolars llatins, com l'escena de Daniel al fossat dels lleons —interpretada aquí segons el *Ludus Danielis*, drama escolar del segle XIII— juntament amb la trobada de Jesús amb Pere i Andreu al mar de Galilea i el cant d'entrada *Dominus secus mare*.

S'ha esmentat moltes vegades l'esplendor de la litúrgia practicada a Cluny i als seus monestirs satèl·lit, així com la seva dedicació al culte de manera quasi obsessiva. No sempre aquesta esplendor es traduïa en la música. Avui, a la vista de les fonts litúrgiques cluniacenes conservades, podem afirmar que aquesta esplendor no

utilitzava els recursos melodicotextuals propis de l'embelliment de l'època —els trops— reservats per a moments molt concrets, com l'*Agnus Dei* de la missa. Sentirem un parell d'exemples vinculats a algunes escultures del monestir.

És coneguda per tothom la Bíblia de Roda, que comparteix amb la de Ripoll una fama merescuda. Un dels seus llibres desgrana les Lamentacions del profeta Jeremies, que s'interpretaven durant el Tridu Sacre com a lectures en el primer dels nocturns de les Vigílies. Tot i que la Bíblia fou el primer llibre litúrgic d'on s'extreien els fragments per a la *lectio*, no és un llibre que tingui notació musical. Tanmateix, algunes bibles presenten signes de notació musical per als cants de la Passió i de les Lamentacions. No és el cas de la Bíblia de Sant Pere de Rodes, però sí de la de Sant Cugat, que presenta una primitiva notació de tipus català *in campo aperto*, que podem reconstruir amb sonoritats paral·leles d'altres manuscrits i que presentarem avui en primícia.

El relat de la Passió és present amb la inscripció que tradueix les inicials *INRI: Ihesus Nazareus Rex Iudeorum*, clavades al fust. Utilitzarem un dels tons de les diòcesis aragoneses, amb el final del relat de la *Passio Domini nostri Ihesu Christi secundum Ioannem*, previ a la narració de la mort del Senyor. Es tracta d'un simple recitatiu, però presenta cadències pròpies que distingeixen aquesta tradició. El sud de França, i notablement la regió de la Septimània i la diòcesi de Narbona —a la qual Rodes i altres monestirs estaven lligats— conservaren una rica tradició de drames litúrgics, com el que exemplificarem en forma de trop *Quem quæritis*, procedent d'un tropari-prosari de Vic.

Juan Carlos Asensio

TEXTOS

APARICIÓ DE JESÚS ALS SEUS DEIXEBLES AL MAR DE GALILEA (MESTRE DE CABESTANY)

Introito *Dominus secus mare Galileæ*

Dominus secus mare Galilææ vidit duos fratres, Petrum et Andream, et vocavit eos: Venite post me: faciam vos fieri piscatores hominum.

Passant el Senyor pel mar de Galilea, veié dos germans, Pere i Andreu, i els cridà: “Veniu amb mi, i us faré pescadors d’homes”.

DANIEL AL FOSSAT DELS LLEONS (MESTRE DE CABESTANY)

Fragments del *Ludus Danielis* (Paris BN lat. 11331)

Huius reu non sum reus; miserere mei, Deus, eleison.

Mitte, Deus, huc patronum qui refrenet vim leonum, eleison.

Abacuc, tu senex pie, ad locum Babylonæ, Danieli fer prandium, mandat tibi rex omnium.

Novit Dei cognition quod Babylonem nescio. Neque lacus est cgnitus quo Daniel est positus.

Surge frater, ut cibum capias tuas, Deus vidit angustias. Deus misit da Deo gratias, qui te fecit.

Recordatus es mei, Domine, accipiam tuo nomine. Alleluia.

Te ne putas, Daniel, salvabit ut eripiaris. A nece proposita, quem tu colis et veneraris.

Rex in æternum vive. Rex, in æternum vive. Angelicum solita misit pietate patronum. Quo Deus ad tempus conspexit ora leonum.

Danielem educite, et émulos innmittite.

No soc culpable d’aquesta acusació; tingues pietat de mi, Déu. Kyrie eleison.

Envia, Déu, aquí un protector que freni la força dels lleons. Kyrie eleison.

Habacuc, vell piadós, ves al lloc de Babilònia; porta menjar a Daniel, car t’ho mana el Rei de tots.

Conec el poder de Déu, però no sé on és Babilònia; tampoc no conec el fossat on ha estat posat Daniel.

Aixeca’t, germà, perquè prenguis el teu aliment; Déu ha vist les teves angoixes. Déu m’ha enviat; dona gràcies a Déu, que t’ha creat.

T’has recordat de mi, Senyor; rebré ajuda en el teu nom. Al·leluia.

No creguis, Daniel, que podràs salvar-te o escapar de la mort que t’ha estat destinada, malgrat aquell a qui honres i veneres.

Visca el rei per sempre! Visca el rei per sempre! Amb la seva acostumada misericòrdia, Déu envià un protector angèlic, amb el qual tancà per un temps les goles dels lleons.

Traieu Daniel i llanceu-hi dins els seus enemics.

CLAU D'ARQUIVOLTA AMB AGNUS DEI (MESTRE DE CABESTANY)

Agnus Dei tropat

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, "Fons indeficiens pietatis", miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, "Auctor summae bonus bonitatis", miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, "Pax aeterna, dator caritatis," dona nobis pacem.

Anyell de Déu, que llesves els pecats del món, "Font inesgotable de pietat", tingues pietat de nosaltres.

Anyell de Déu, que llesves els pecats del món, "Autor summament bo de tota bondat", tingues pietat de nosaltres.

Anyell de Déu, que llesves els pecats del món, Pau eterna, donador de caritat, dona'ns la pau.

FRAGMENT AMB INSCRIPCIÓ *REBENTURUS INTORITUM PURGATIS...*

Relleu de la Dexteria Domini. Ofertori Dexteria Domini

Dexteria Domini fecit virtutem, dexteria Domini exaltavit me: Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.

La drete del Senyor ha fet proeses, la drete del Senyor m'ha exaltat: No moriré, sinó que viuré, i explicaré les obres del Senyor.

BÍBLIA SANCTI PETRI ROTENSIS (CA. 1010–1060)

Lamentació de Jeremies (Versió ms Sant Cugat. ACA)

Et factum est, postquam in captivitatem ductus est Israel, et Hierusalem destructa est, sedit Hieremias flens, et planxit lamentationem hanc in Hierusalem, et dixit:

ALEPH. Quomodo sedet sola civitas plena populo. Facta est quasi vidua domina gentium. Princeps provinciarum facta est sub tributo.

BETH. Plorans ploravit in nocte, et lachrimae eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam, et omnibus charis eius. Omnes amici eius spreverunt eam, et facti sunt ei inimici.

I va succeir que, després que Israel fos capturat i Jerusalem destruïda, Jeremies començà a plorar. I plorà i es lamentà per Jerusalem, i digué:

Com està solitària la ciutat tan populosa! La senyora de les nacions ha quedat com una vídua; la capital de les províncies és ara tributària.

Plora inconsolable tota la nit, i les llàgrimes li corren per les galtes; entre tots els seus estimats no hi ha qui la consoli: tots els seus amics l'han menyspreada i s'han tornat enemics seus.

AGNUS DEI. ESCULTURA BASADA EN EL CORDER PASQUAL DE CLUNY

Agnus Dei pasqual tropado (Cluny)

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi "Mortis dira ferens, ut nostra pianda piales", miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi "Ad vitam surgens, ut nos sic iustificares", miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi "Caelos ascendens, ubi nos in pace locares", dona nobis pacem.

Anyell de Déu, que lledes els pecats del món, "Suportant els horrors de la mort per expiar les nostres culpes", tingues pietat de nosaltres.

Anyell de Déu, que lledes els pecats del món, "Ressuscitant a la vida per així justificar-nos", tingues pietat de nosaltres.

Anyell de Déu, que lledes els pecats del món, "Pujant als cels, on ens donaries un lloc en pau", dona'ns la pau.

FRAGMENT DE TITULUS CRUCIS (IHESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM)

Fragment de Passio secundum Ioannem

Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. Et bajulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae locum, hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc et hinc, medium autem Jesum. Scripsit autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus, Rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt: quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus, et erat scriptum hebraice, græce, et latine.

Aleshores Pilat el lliurà perquè fos crucificat. I ells prengueren Jesús i el conduïren fora.

I portant ell mateix la creu, sortí cap al lloc anomenat Calvari, que en hebreu es diu Gòlgota; allí el crucificaren, i amb ell dos altres, un a cada costat, i Jesús al mig.

Pilat escrigué també una inscripció i la posà sobre la creu. Hi deia: "Jesús Natzarè, Rei dels Jueus". Molts jueus llegiren aquesta inscripció, perquè el lloc on Jesús fou crucificat era a prop de la ciutat; i estava escrita en hebreu, en grec i en llatí.

FRAGMENT DE RELLEU AMB LA REPRESENTACIÓ DEL LAVATORI DE PEUS (?)

Antifona Bone Magister lava me (HISP)

Bone Magister, Lava me a facinore meo, et a peccato meo munda me.

Mestre bo, neteja'm de les meves culpes i renta'm els meus pecats.

Antífona Domine, tu mihi lavas pedes (GREG)

Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus et dixit ei: Si non laveris tibi pedes, non habebis partem mecum.

Senyor, ¿tu em vols rentar els peus? Jesús li respongué: Si no et rento els peus, no tens res a veure amb mi.

TIMPÀ AMB LA BENEDICCIÓ, RESURRECCIÓ I ASSUMPCIÓ DE MARIA

Antífona Pulchra es

Pulchra es et decora filia Hierusalem; terribilis ut castrorum acies ordinata.

És bella i agraciada la filla de Jerusalem; imponent com un campament preparat per a la batalla.

Antífona Quæ est ista quæ ascendit

Quæ est ista quæ ascendit sicut aurora consurgens, pulchra ut luna electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.

Qui és aquesta que apareix com l'aurora, bella com la lluna, brillant com el sol, imponent com un campament preparat per a la batalla?

CAPITELL DE LA VISITA AL SEPULCRE

Quem quæritis? Drama litúrgico Tropo al introito Resurrexi

Interrogatio: Quem quaeritis in sepulchro, o Christicolae?

Responsio: Jesum Nazarenum crucifixum, o caelicolae.

Angeli: Non est hic; surrexit, sicut praedixerat. Ite, nuntiate quia surrexit

Antiphona: Resurrexi, et adhuc tecum sum, alleluia: posuisti super me manum tuam, alleluia: mirabilis facta est scientia tua, alleluia, alleluia.

Pregunta: “A qui busqueu al sepulcre, oh adoradors de Crist?”.

Resposta: “A Jesús Natzarè, el crucificat, oh habitants del cel”.

Els àngels: “No és aquí; ha ressuscitat, tal com havia predit. Aneu i anuncieu que ha ressuscitat”.

Antífona: He ressuscitat i encara estic amb tu, al·leluia; has posat la teva mà damunt meu, al·leluia; admirable és la teva saviesa, al·leluia, al·leluia.

CONSAGRACIÓ DE LA NOVA ESGLÉSIA I ALTRES CIRCUMSTÀNCIES LITÚRGIQUES

Antífona Corpora Sanctorum (HISP-GREG, Pontifical de Roda)

Corpora sanctorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum manet in æternum. Alleluia, alleluia.

El cos dels sants és sepultat en pau, i el seu nom roman per l'eternitat. Al·leluia, al·leluia.

Antífona Crucifixus in carne

Crucifixum in carne laudemus, et sepultum propter nos glorificemus resurgentem de morte, venite adoremus. Alleluia, alleluia, alleluia.

Lloem el crucificat en la carn, i glorifiquem aquell que fou sepultat per nosaltres, ressuscitat d'entre els morts; veniu, adorem-lo. Al·leluia, al·leluia, al·leluia.

Responsori Christus resurgens

Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, alleluia: Mors illi ultra non dominabitur, alleluia.

Crist, ressuscitat d'entre els morts, ja no mor; la mort ja no té domini sobre ell. Al·leluia.

PECES DEL FOLI DE L'ANTIFONARI DE SANT PERE DE RODES (ACA, ORM MONACALS-HISENDA VOL. 973) DEL DIUMENGE XX DESPRÉS DE PENTECOSTES

Antífona Magister quod est mandatum

Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, alleluia.

Mestre, quin és el manament més gran de la Llei? Jesús li respongué: Estimaràs el Senyor, el teu Déu, amb tot el teu cor, al·leluia.

Antífona Tulit ergo lectum suum

Tulit ergo lectum suum in quo jacebat magnificans Deum, et omnis plebs ut vidit dedit laudem Deo.

Aleshores prengué la seva llitera en què jeia, glorificant Déu; i tot el poble, en veure-ho, donà lloança a Déu.

Antífona Dicite invitatis

Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa, et omnia parata; venite ad nuptias, dicit Dominus.

Digueu als convidats: “Heus aquí que he preparat el meu banquet; els meus bous i els animals engreixats han estat sacrificats, i tot és a punt. Veniu a les noces”, diu el Senyor.

Antífona Cognovit autem Pater

Cognovit autem pater quia illa hora erat, in qua dixit Jesus: Filius tuus vivit: et credidit ipse, et domus ejus tota.

Aleshores el pare reconegué que aquella era l'hora en què Jesús li havia dit: “El teu fill viu”; i cregué ell i tota la seva casa.

MANUSCRIT DE VILABERTRÁN (MS PARÍS BN LAT 134)

Introito Gaudeamus omnes in Domino

Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes sub honore Mariae Virginis: de cuius Assumptione gaudent Angeli, et collaudant Filium Dei.

Alegrem-nos tots en el Senyor, celebrant aquest dia festiu en honor de la Verge Maria; per la seva Assumpció s'alegren els àngels i lloen conjuntament el Fill de Déu.